

KREŠIMIR PAVIĆ

POVIJEST ĐAKOVAČKIH TISKARA,

Muzej Đakovštine Đakovo, Đakovo, 1987., str. 94

U biblioteci Muzeja Đakovštine iz Đakova izdana je 1987. godine knjiga Krešimira Pavića »Povijest đakovačkih tiskara«. Knjiga sadrži 94 stranice osnovnog teksta podijeljenog u dva dijela, te predgovora, zaključka, popisa literature i dodatka.

U prvom dijelu knjige autor daje kratku genezu tiskarstva u Hrvatskoj kako bi »uveo« čitatelje u problematiku i ujedno dao osnovne pretpostavke za valorizaciju mjesta i uloge đakovačkih tiskara. Obzirom na kulturnu misiju Đakova na slavenskom jugu, posebice od sredine 19. stoljeća kada J. J. Strossmayer postaje đakovačkim biskupom, autor s pravom utvrđuje da je prva tiskara u Đakovu osnovana relativno kasno - tek 1880. godine, gotovo 400 godina nakon prve hrvatske tiskare (Kosinj, Lika). Tijekom 16. stoljeća tiskare su postojale u Zagrebu (1527.), Rijeci (1530.) i Varaždinu (1586.). U Slavoniji je, zbog turskih osvajanja, osnivanje tiskare otpočelo znatno kasnije. Prva tiskara osnovana je u Osijeku 1735. godine, a više od stotinu godina kasnije i u Požegi (1862.), Vinkovcima (1873.) i Slavonskom Brodu (1879.).

U poglavlju »Neuspjeli pokušaji osnivanja tiskara u Đakovu« doznajemo da je ideja o osnivanju tiskara aktualna od prvih godina Strossmayerovog biskupovanja, ali da se ona, što zbog nepovoljnih političkih prilika, što zbog nedostatka financijskih sredstava, nije mogla ozbiljiti sve do 1880. godine.

Spomenuto poglavlje, kao i poglavlje »Razvoj tiskarstva u Hrvatskoj«, u funkciji su autorovih intencija da ukaže na potrebu šireg sagledavanja problema, »da se tiskare u Đakovu nisu pojavile samostalno i odvojeno, nego u povezanosti i ovisnosti s tiskarstvom u Slavoniji a time i u Hrvatskoj« (str. 5), u čemu je u potpunosti uspio. Tim više mi se čini da je informacija o inkunabulama u Đakovu, koja je mehanički interpolirana u prvom, uvodnom dijelu knjige, između dva spomenuta poglavlja, u najmanju ruku problematična. Dakako, ne zbog irelevantnosti informacije po sebi, budući da dijelim autorovo mišljenje da »je to nedovoljno poznato a vrlo značajno« (str. 5), već zbog neprimjerene »lokacije« i činjenice da je riječ tek o informaciji koja ne može biti dovoljna da, na svega dvije stranice, bude tretirana kao zasebno poglavlje. Budući da korelacija između tiskara i inkunabula nije sporna, mišljenja sam da je bilo bolje uvrstiti je u dodatak knjige, ili pronaći neko drugo, sretnije rješenje.

Iz tako napisane prelegomene dalo se naslutiti, barem što se metodološko-teorijske orijentacije tiče, što možemo očekivati u preostalom dijelu knjige.

Drugi dio knjige (str. 23 - 84) sadrži pet poglavlja. Prva četiri naslovljena su prema imenima vlasnika tiskara (Biskupijska, Bruckova, Kraljevićeva, Brandekerova), dok se u petom poglavlju raspravlja o tiskarama kao ekonomskim činiteljima. Prije nego li ukratko ukažem na neke momente sadržane u tim poglavljima mislim da postoji osnovana sumnja u valjanost koncipiranja strukture knjige. Pored već rečenog o inkunabulama u naznačenom kontekstu sporno je i poglavlje »Tiskare kao ekonomski faktor«. Mislim da je to poglavlje trebalo predstavljati zaseban dio knjige, a obzirom na važnost problematike, svakako mu posvetiti i više prostora.

U spomenuta četiri poglavlja autor je sustavno, uz uporabu velikog broja izvora, rekonstruirao uvjete pod kojima su tiskare nastale, odjek na koji su naišle u kulturnoj javnosti Slavonije i Hrvatske, te niz zanimljivih detalja koje knjizi daju određeni šarm. Tu, ponajprije, mislim u cijelosti prenesene pozive na pretplatu, stihove tiskane u pojedinim publikacijama, obavijesti... Dominantna metoda u tom dijelu studije je kronologijsko - deskriptivna. Autor je ukazao na publikacije koje su izašle iz pojedinih tiskara (knjige, novine), ali i na sadržaje tih publikacija što svjedoči o studioznom i savjesnom pristupu u koji je uloženi trud vrijedan štovanja. Osim toga, dana je i čitava lepeza osoba koje su svojim radom, bilo spisateljskim, bilo kao ljudi posredno vezani za izdavačku djelatnost, zaslužni za kulturni identitet grada Đakova. Izuzevši Strossmayera, čija je uloga dobro znana, u knjizi saznajemo o radu fra Grge Martića, Marinka Lackovića, Matije Pavića, Milka Cepelića i drugih.

U poglavljima o Bruckovoj i Kraljevićevoj tiskari zanimljivo je istaknuti političku dimenziju konkurentne borbe koja je bitno određivala poslovni uspjeh jednog ili drugog. Do 1918. godine Bruck je, kao čovjek promadžarske političke orijentacije, imao određene prerogative, otprilike iste onakve koje će jugoslavenski orijentirani Kraljević imati nakon rata (str. 69).

Prije no što će u dodatku knjizi (str. 86 - 89) ukazati na poslijeratnu sudbinu sve tri tiskare - od kojih je Brandekerova bila odmah konfiscirana, a ostale dvije nacionalizirane, Kraljevićeva 1946. a Biskupijska 1948. godine - autor će jedno poglavlje posvetiti ekonomskom stajalištu tiskarstva u Đakovu. Smatram da je to poglavlje najznačajniji dio knjige. U njemu saznajemo ponešto o načinu nabave tiskarskih strojeva i njihovoj skromnoj uporabnoj vrijednosti, ali i o strukturi zaposlenih u pojedinim tiskarama. »Na osnovi ovih podataka, smatra autor, može se zaključiti da su Biskupijska i Bruckova tiskara pripadale srednjim tiskarama u Hrvatskoj a da je Kraljevićeva tiskara bila manja«. (str. 80). Zbog nepovoljnih radnih uvjeta i niskih nadnica tiskarski radnici stupili su 1914. godine u

šestodnevni štrajk, što je ujedno bio »jedan od najstarijih« štrajkova u Đakovu. Šest godina kasnije rad su prekinuli i slagari u Biskupijskoj tiskari.

Time bi, nažalost, veza između ekonomskog i socijalnog stajališta tiskarstva, u širem smislu te riječi, bila uglavnom iscrpljena. Iako je cijela knjiga rađena po matrici svojstvenoj tradicionalnoj historiji, u tom poglavlju autor je učinio određeni otklon od takve orijentacije nagovijestivši mogućnosti drugačije percepcije iste problematike.

Sve što je u knjizi »Povijest đakovačkih tiskara« napisano, uglavnom nije sporno, nevolja je u tome što puno toga nije napisano. No, vjerujem da autor ovom knjigom nije rekao svoju zadnju riječ o tiskarstvu u Đakovu. Daljnja istraživanja nužno bi morala biti interdisciplinarnog karaktera, usmjerena na socijalnu dimenziju problema koji je u ovom radu ostao na marginama autorovog interesa. Ako se knjiga shvati kao prvi korak u sustavnoj eksploraciji naznačene problematike, iza kojeg će slijediti drugačiji pristup (socijalni), ona će zasigurno biti značajan doprinos izučavanju lokalne povijesti i valjana pretpostavka na kojoj će se moći graditi povijesna sinteza.

Mr. B. Bijelić

Napomena: Ovaj tekst napisan je u proljeće 1989. godine, a trebao je biti objavljen u Slavonskom povijesnom zborniku. Kako to iz objektivnih razloga nije učinjeno, osvrt na Krešimirovu knjigu donosim ovom prigodom. Nažalost, Krešo ovaj Zbornik neće čitati - ili možda hoće, tko zna? - ali je prikaz svoje knjige čitao, odmah nakon što je bio napisan.